

Naar een waardige wereld.

Loge Tubantia, 28/10/2014.

Erik van Praag

Dames en heren,

Wij leven in een opwindende tijd, maar ook een zeer gevaarlijke tijd. Opwindend, omdat we waarschijnlijk midden in een van de meest fundamentele transitieën zitten die de mensheid heeft doorgemaakt. Het is te vergelijken met de Renaissance, of de industriële revolutie. Evenals bij de vorige overgangen wordt ook nu deze overgang mede aangedreven door technologische ontwikkelingen. In de Renaissance was dat de boekdrukkunst, bij de industriële revolutie de stoommachine, en nu is het de ontwikkeling van de computer en internet. Het lijkt echter wel of die transitieën steeds sneller gaan. Van de Renaissance kun je zeggen dat de overgang van de Middeleeuwen naar de Verlichting ongeveer drie eeuwen in beslag nam. De industriële revolutie duurde ongeveer een eeuw, en hoe lang de huidige transitie zal duren en hoe diepgaand die zal zijn weet eigenlijk niemand.

Maar deze overgangen worden niet alleen aangedreven door technologie, maar ook doordat de samenleving aan verandering toe is. De Middeleeuwse samenleving liep vast in ziekte, honger en culturele armoede; de overdreven formaliteit en romantiek van het laatmiddeleeuwse hofleven (Huizinga, Herfsttij der Middeleeuwen). De industriële revolutie was een antwoord op de volstrekt verouderde machtsverhoudingen (denk aan de Franse en de Amerikaanse revoluties, en onze eigen grondwetsherziening van 1814 en 1848). En onze huidige transitie is een gevolg van het feit dat onze samenleving door de industriële revolutie en het daarbij behorende kapitalisme (denk aan Marx en Engels) volstrekt in het ongereede is geraakt. Het is nu zelfs zo ver gekomen, dat we als mensheid in groot gevaar verkeren.

Zullen we het overleven? Dat staat nog te bezien, en daarom is dit niet alleen een opwindende tijd maar ook een heel gevaarlijke tijd. Ik zal dat toelichten.

In de eerste plaats is ons economisch systeem niet meer in staat volledige werkgelegenheid te genereren. Tegelijkertijd zorgt het voor fundamentele onevenwichtigheden in ons financiële stelsel. Volgens alle deskundigen komt de volgende kredietcrisis er al aan. Ten derde zorgt het voor een volstrekt onacceptabele splitsing tussen zeer arm en zeer rijk, zeker op mondiale schaal. (Het kapitaal in de 21^e eeuw, Thomas Piketty). De geschiedenis leert dat dit laatste een zeker recept is voor politieke en sociale instabiliteit; het geweld in de wereld is daar zeker voor een deel uit te verklaren.

Ecologisch gesproken is de mensheid in nog veel groter gevaar. De komende klimaatverandering is lang door velen ontkend, gebagatelliseerd en genegeerd. Maar het is nu wel zeker dat het echt helemaal mis gaat. Wie kennis wil nemen van de desastreuze gevolgen hiervan raad ik het boek aan van Naomi Klein (This changes everything, in het Nederlands: No Time). Overstromingen, droogtes, stormen, een wereldwijde crisis in de voedselvoorziening, een zeespiegelstijging van 1 tot 2 meter of meer, het verlies van bepaalde ecosystemen waarvan we afhankelijk zijn voor ons overleven; het gaat allemaal gebeuren. Het gebeurt ten dele nu al, wie ogen heeft om

te zien kan dat waarnemen. Zelf schreef ik overigens hierover al in 2008 (De Aarde heeft koorts). Het is sindsdien nog veel erger geworden. Daar doen onze politici en het bedrijfsleven vrijwel niets aan, behalve gerommel in de marge.

Er zijn nog meer rampen in aantocht. Ik noem er in het voorbijgaan nog twee: het failliet van onze landbouw (degradatie van de bodem, resistentie van gewassen, en nog veel meer); en het gevaar van wereldwijde epidemieën door virussen die we niet kunnen bestrijden. Het ebolaprobleem is slechts een voorproefje.

Als we de toestand waarin we verkeren werkelijk tot ons laten doordringen kan de moed ons in de schoenen zinken. Want als individuele mensen weten we eigenlijk niet wat we daaraan kunnen doen. Ja, we kunnen ledlampen kopen, en wat korter douchen, wat minder autorijden of niet meer vliegen – maar wetende dat anderen dat waarschijnlijk allemaal niet doen beseffen we ook wel dat dit maar een druppel is op een gloeiende plaat. Wat misschien werkelijk wat zou helpen als we onze ecologische voetafdruk (de gebruikruimte die nodig is voor onze totale consumptie) terug zouden brengen van de gemiddeld ruim 6 hectare die we nu gebruiken tot de 1,8 hectare die ons toekomt. Daar zou ook een interessante voorbeeld werking van uitgaan. Maar dat is in deze maatschappij bijna onmogelijk als je aan de samenleving wil blijven deelnemen.

Dus wat te doen? We voelen ons moedeloos, machteloos en misschien wel bang. En dat is goed. Want iedere verandering ten goede begint met verontrusting of onvrede. Een van de redenen waarom het zo slecht gaat met onze wereld is dat we allemaal onze kop in het zand steken. We willen er niet aan om te zien wat er eigenlijk aan de hand is. En dat is heel begrijpelijk. Wie wil er nu moedwillig pijn voelen? Dat lijkt wel masochistisch. Maar pijn, onlust, onvrede is ook en waarschuwingssignaal, en zodoende de eerste stap op weg naar genezing.

Niettemin is het eigenlijk onmogelijk om naar de wereld om ons heen te kijken zonder in de put te raken en daardoor min of meer verlamd. En daar heeft natuurlijk niemand wat aan. Daarom is het nodig dat we naast dit kijken en de daaruit voortvloeiende verlamming ook iets anders doen, zodat we de pijn kunnen dragen en krachtig blijven.

Er zijn verschillende wegen om onze eigen kracht te ontwikkelen, waarvan ik hier twee zal noemen. Beide hebben te maken met een proces van zelfonderzoek, wat we in de vrijmetselarij het ‘Ken Uzelf’ noemen. Het onszelf leren kennen is een eerste plicht van de vrijmetselaar.

Het eerste proces van onszelf leren kennen is wat in de wereld van bedrijf en organisatie ‘empowerment’ wordt genoemd. In een notedop houdt dat in dat we onze eigen denksystemen onderzoeken. We sporen bewuste en onbewuste overtuigingen op die ons creatief vermogen belemmeren, en onderzoeken waar die vandaan zijn gekomen. Als we dat kunnen zien zullen we ook in staat zijn deze overtuigingen om te zetten in meer creatieve overtuigingen, die ons in staat stellen te realiseren wat het is dat we ten diepste willen of verlangen. Tevens sporen we bij deze methode onze eventueel nog verborgen talenten op, en de struikelblokken in onszelf, die ons belemmeren die talenten te ontwikkelen. Zowel overtuigingen, talenten als

struikelblokken zijn vaak onbewust, maar oefenen dan toch hun werking uit. Empowerment is de methode waarbij we deze aspecten van onze persoon bewust worden, zodat we er wat mee kunnen doen. Tevens ontdekken we zodoende dat we unieke personen zijn, die elk hun unieke bijdrage aan de samenleving kunnen leveren, en ook eigenlijk moeten leveren. Want je kunt de planeet zien als een te voltooiën bouwwerk, waaraan iedereen zijn eigen bijdrage moet leveren. De wereld is als een legpuzzel, en wij hebben elk een stukje, dat ergens precies past. Zoals u ziet vraagt 'empowerment', sterker worden, een diepgaand zelfonderzoek. De betere en meer fundamentele bedrijfstrainingen hanteren deze methode of werkwijzen die hieraan verwant zijn.

Maar er is nog een tweede methode, die dieper gaat, en waarschijnlijk nog directer gaat bijdragen aan uw kracht. Deze methode gaat uit van de vraag: 'Wie ben ik?' Deze vraag, 'wie ben ik?' ligt ten grondslag aan vrijwel elke godsdienstige en spirituele traditie.

Ik nodig u nu uit een gedachtenexperiment te volgen aan de hand van deze vraag. Over die vraag heb ik eerder een beschouwing geschreven, maar ik neem aan dat niemand van u die gelezen heeft. Daarom maak ik het mezelf maar gemakkelijk door uit die beschouwing te citeren:

Als we proberen antwoord te geven op de vraag "Wie ben ik?", dan geven we meestal antwoord in het kader van de dingen die we (denken te) bezitten of de rollen die we spelen. Bijvoorbeeld: ik ben Erik (maar wie ben ik dan?), ik ben getrouwd, dus ik ben partner; ik heb drie kinderen en acht kleinkinderen, ik ben dus (groot)vader; ik ben zoon, ik ben man, ik heb een lichaam, ik ben dus ook een lichaam, ik heb vrienden, ik ben dus vriend voor sommige mensen, ik ben een steun en toeverlaat voor sommigen en 'a pain in the ass' voor anderen, ik ben organisatiepsycholoog en leraar; ik bewoon een huis aan het water; ik zwem, ik componeer, dus ik ben ook componist, ik ben schrijver; ik heb mijn herinneringen en ben dus ook mijn verleden, enzovoort. Eindeloos. Maar wie ben ik eigenlijk? Nu ga ik stuk voor stuk al die 'bezittingen' en rollen weghalen. Als ik geen (klein)kinderen meer zou hebben, ben ik dan nog wie ik ben? Ja, in wezen wel. Als ik geen organisatiepsycholoog meer zou zijn, ben ik dan nog wie ik ben? Ja, in wezen wel. Als ik uit mijn lichaam zou treden (out-of-body-experience) wie treedt er dan uit mijn lichaam? Nou, ik natuurlijk. Dus, als ik geen lichaam meer zou hebben blijf ik nog over? Ja, eigenlijk wel. Dus ik ben niet mijn lichaam, ik heb een lichaam, ik besta ook zonder dat, en ook zonder mijn (groot)vaderschap, zoonschap, vriendschap, mijn huis, mijn beroep, mijn verleden, mijn toekomst, mijn eigenschappen, mijn kwaliteiten, mijn tekortkomingen, en zo voort. Als ik mezelf zou willen beschrijven lijkt het op het beschrijven van een gat in een stuk hout (deze analogie leen ik via Peter Russell van Daniel Cowan): het is rond, o, nee, dat is niet het gat maar de omtrek ervan, het is zwart, o nee, dat is niet het gat maar de achtergrond, het is gepolijst, o nee, dat zegt iets over de rand van het gat maar niets over het gat zelf, enzovoort. Je kunt het gat niet beschrijven, Je kunt het niets niet beschrijven, het is leeg, het is niets. En zo is het met het zelf. Het is een gat, het is niets. Maar dan heeft het dus ook geen grenzen, en is het tegelijkertijd alles. Dit in te zien noemen we eenheidsbewustzijn.¹ Einde citaat.

¹ Erik van Praag, *Spiritueel leiderschap*, 1996.

Dit gedachtenexperiment leidt dus wel tot een schijnbaar onontkoombare conclusie – ik ben niets, ik ben alles – maar deze conclusie is bijzonder moeilijk te accepteren, laat staan te ervaren. Dat komt omdat we onszelf helemaal niet als leeg ervaren, maar juist als vol, vol van al die eigenschappen die ik in ons gedachtenexperiment genoemd heb. En niet alleen dat, we ervaren onszelf ook als uniek, zoals onze vingerafdruk uniek is. Zoals wij is er niet één ander in de wereld. Het is grappig dat we daar eigenlijk allemaal ten diepste van overtuigd zijn. Ga maar na bij uzelf. *Is er hier iemand die zichzelf niet uniek vindt? (Dan hebt u een probleem).*

Toch heeft het grote voordelen om onszelf te kunnen zien ervaren als een niets, of een alles. In de eerste plaats hoedt het ons voor arrogantie en ego. In de tweede plaats maakt het ons gelijk aan alle andere mensen, want als ik niets ben, of alles, dan ben jij dat ook. En dat is weer een fantastisch tegengif tegen vooroordeel en racisme, of, de meer subtiele vorm daarvan, het oordelen over anderen (en onszelf). In de derde plaats doet het ons realiseren, dat, als ik leegte ben, of alles, ik dus eigenlijk geen grenzen heb, en jij dus ook niet. De consequentie daarvan is dat we er ons van bewust worden, dat alles en iedereen met alles en iedereen een ondeelbare eenheid vormt: het grote niets, het grote alles. En dat houdt weer in dat we een grote betrokkenheid voelen: wat er met jou gebeurt, gebeurt ook met mij.

2000 jaar geleden kwam er een boodschap naar de Aarde: heb elkaar lief. Niet alleen uw naasten, ook uw vijanden. Met die boodschap worstelen we nu die hele 2000 jaar. Het is niet zo dat we helemaal niet gevorderd zijn. begrippen als solidariteit en broederschap hebben een zekere uitwerking gekregen in het recht en in de sociale zekerheid. Maar klaar zijn we er nog lang niet mee. Echter: intussen komt er een nieuwe boodschap op ons af: we zijn allemaal één. Niet alleen de mensen, maar ook de dieren en de natuur, en de hele planeet. Wat we de natuur aandoen doen we onszelf aan. Het is deze boodschap die we zullen moeten integreren als we onze samenleving willen redden van de existentiële bedreigingen die op haar afkomen.

Als u zover bent gekomen met uw zelfonderzoek kunt u er ook achter komen wat voor u eigenlijk de kernwaarden zijn van waaruit u uw handelen in de wereld wil laten bepalen. Vanuit welke waarden richt u uw (werk)leven in (max. 5)? Welke waarden, 1 of 2, zijn voor u de allerbelangrijkste (kernwaarden)? *(laten delen).*

Het blijkt dus dat we allerlei verschillende waarden hebben. Waar komen deze waarden vandaan?

- opvoeding en ervaring
- ons 'geweten', d.w.z.
 - opvoeding en ervaring
 - datgene wat we altijd al 'geweten' hebben. (a priori, voorafgaand aan enige zintuigelijke waarneming)

De waarden die uit ons geweten komen zijn meer van uzelf dan de waarden die u van anderen heeft gekregen. En nu blijkt het belang van zelfonderzoek volgens beide bovenstaande methoden, maar vooral van de tweede. Want de waarden die uit de leegte voorkomen zijn zeker kernwaarden. Door die te ontdekken, of te herontdekken, kunt u uw handelen er door laten leiden, en draagt u bij tot een waardige wereld.

Tot slot van deze lezing geef ik de waarden die bij mezelf door deze methodiek naar boven zijn gekomen, en die mijn doen en laten in deze wereld bepalen. Let op: dit zijn mijn persoonlijke waarden – die van u kunnen dus heel anders zijn. Ik geef ze echter omdat ze voor u kunnen werken als inspiratie voor het vinden van uw eigen waarden, en daarmee uw gevoel van eigenwaarde.

Uitgaande van de eenheid van alles (alles is één) is de eerste en misschien wel de meest fundamentele waarde die van *eerbied*. Dit heeft verschillende aspecten:

- Eerbied voor het leven zelf.
- Eerbied voor het stralend kosmisch wonder dat ieder van ons is.
- Eerbied voor het allerhoogste/de Allerhoogste.
- Respect voor de ander, ook als die gedrag vertoont waar je helemaal niets van moet hebben (je hebt dus respect voor de ‘ziel’ van de ander, de kern, het gat).
- Eerbied voor de aarde als een levend organisme (Gaia²) waaruit voortvloeit de zorg voor de natuur en de omgeving.
- Tolerantie, dat wil zeggen het accepteren van verschillende waarheden en opvattingen.
- Ontzag en verwondering dat alles is zoals het is, gevoel voor schoonheid.
- Weten dat mijn medemensen mijn broeders en zusters zijn: broederlijke en zusterlijke liefde.

De tweede waarde die essentieel is, is die van *vrijheid*. Niet de vrijheid van de postmoderne periode, maar de vrijheid die zich bewust is van de wet van karma: alle consequenties van je daden komen bij je terug. Het betekent dus ook ten volle verantwoording nemen voor je doen en laten.

De derde waarde is die van een *onderzoekende geest*. Het gaat daarbij in de eerste plaats om zelfonderzoek, maar ook om onderzoek van de wereld om je heen. Het gaat daarbij uitdrukkelijk niet alleen om de wetenschappelijke methode, maar veeleer om een houding van onbevangen waarnemen. Het vraagt om de *dapperheid* onder ogen te zien wat is, en daarover te spreken. De waarde van *wijsheid* is hier onlosmakelijk mee verbonden. Daarom worden oude liederen weer in ere hersteld (dit zeg ik natuurlijk ook uit eigenbelang!)

En ten laatste is er de waarde van *zorg*. Zorg voor onszelf, zorg voor de ander, en zorg voor de wereld om ons heen. Eigenlijk vloeit deze waarde al voort uit de waarde van eerbied, maar het voelt goed om deze waarde, als een expressie van het hart, apart te noemen.³

Als u zelf de moeite neemt uw waarden te vinden en te hervinden, dan zult u zich bij uw spreken en zwijgen, uw doen en laten, uw meegaan en uw protesteren door deze waarden laten leiden. Als we dat allemaal doen, dan wordt het misschien nog wat met deze wereld.

2 De idee dat de aarde opgevat moet worden als één levend organisme is het eerste verwoord door James Lovelock, in: *Gaia, een nieuwe visie op de Aarde*, 1979/1980. Dit idee wordt tegenwoordig op grote schaal aanvaard. Zie ook Erik van Praag, *Spiritueel Leiderschap*, 1996, hoofdstuk 4.

3 Uit: Erik van Praag, *Voor niets gaat de zon op, blauwdruk voor een waardige wereld*, 2012.